

УДК 346.2

В.О. КОВЕРЗНЕВ, Деснянський районний суд міста Чернігова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ГОСПОДАРЬСЬКО- ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВИРОБНИЧИХ КООПЕРАТИВІВ

Ключові слова: виробничий кооператив, господарська діяльність виробничого кооперативу, прибуток виробничого кооперативу

Розвиток українського суспільства характеризується різноманітністю форм підприємницької діяльності, у том числі такої організаційно-правової форми, як виробничий кооператив. У літературі відмічається, що кооператив, як форма господарювання, покликаний, перш за все, працювати з кінцевими споживачами, не містить організаційних резервів для створення виробництва глибокої переробки чи з високою часткою доданої вартості, його капіталізація, як правило, набагато перевищує суму пайових внесків членів кооперативу [1, с.103]. Отже, виробничий кооператив переважно є суб'єктом господарювання малого чи середнього розміру, хоча на практиці можуть бути і винятки.

Враховуючи те, що виробнича кооперація здатна позитивно впливати на економічні процеси в Україні, метою статті є на підставі аналізу законодавства, що регулює діяльність виробничих кооперативів, виявити чинники, які негативно впливають на розвиток виробничої кооперації та визначити правові заходи, спрямовані на їх подолання.

Виробничий кооператив є статутним суб'єктом господарювання, що зумовлено, насамперед, обмеженою відповідальністю членів кооперативу за його зобов'язаннями, а також спеціальною правоздатністю як юридичної особи, спроможної вступати у господарські

правовідносини самостійно, у тому числі стосовно членів кооперативу. Проте, оскільки законом не встановлено вимог до мінімального розміру статутного (пайового) капіталу кооперативу чи інших гарантій прав кредиторів та майнових вкладників, кооператив є вигідною структурою для організації ризикових підприємств, що потребують невеликих вкладень. З огляду на те, що ця організаційно-правова форма господарювання не є популярною серед населення, вважаємо вкрай необхідним правовими засобами стимулювати розвиток виробничих кооперативів в країні, зокрема шляхом усунення колізій в діючому законодавстві, що виникли у зв'язку з врегулюванням засад їх діяльності, приведенням поточного законодавства про виробничу кооперацію до єдиного підґрунтя.

Сьогодні визначення терміну «виробничий кооператив» міститься в Господарському і Цивільному кодексах України (далі ГК і ЦК відповідно), а також у Законі України «Про кооперацію». Так, відповідно до ст.95 ГК України, виробничим кооперативом визнається добровільне об'єднання громадян на засадах членства з метою спільної виробничої або іншої господарської діяльності, що базується на їх особистій трудовій участі й об'єднанні майнових пайових внесків, участі в управлінні підприємством і розподілі доходів між членами кооперативу відповідно до їх участі у його діяльності. Стаття 163 ЦК України визначає виробничий кооператив як добровільне об'єднання громадян на засадах членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності, що базується на їх трудовій участі і об'єднанні його членами майнових пайових внесків. Відповідно до ст.2 Закону України «Про кооперацію», виробничий кооператив – це кооператив, що утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку.

На підставі аналізу цих визначень можна, по-перше, відмітити принципову відмінність формулювання, що міститься у Законі Украї-

ни «Про кооперацію» – утворюється «з метою отримання прибутку», а також виділити як спільні ознаки, притаманні всім визначенням, так і певні особливості. Спільні ознаки – це «об'єднання громадян (фізичних осіб)»; «обов'язкова трудова участь»; «спільна виробнича або інша господарська діяльність». Крім того, ГК і ЦК України виділяють ще: об'єднання на підставі членства та майнових пайових внесків. Особливість дефініції, що міститься у ГК України, полягає ще й у тому, що вона містить такі ознаки, як «участь в управлінні підприємством» та «розподіл доходу між членами кооперативу відповідно до їх участі у його діяльності».

З огляду на предмет дослідження, вважаємо за потрібне розглянути різні наукові підходи до визначення поняття «виробничий кооператив». Основні дискусії з цього питання розгорнулися в першій чверті ХХ ст. Наприклад, відомий український економіст М. Туган-Барановський визначав кооператив як господарське підприємство кількох добровільно об'єднаних осіб, яке має на меті не лише отримання найбільшого баришу на витрачений капітал, а й забезпечення його членам, завдяки спільному веденню господарства, певних вигод іншого характеру [2, с.10]. Під вигодами іншого характеру він розуміє збільшення трудових доходів членів або зменшення їх видатків на споживчі потреби [3, с.93]. Також він визнає, що оскільки кооператив – господарське підприємство, то виникає заради господарських вигід його учасників, але при цьому, за його словами, «кооперативне підприємство, в отличие от капиталистического предприятия, никогда не преследует цели получения капиталистической прибыли» [3, с.66]. Іншими словами, кооперативу, як і більшості організацій, необхідний капітал для участі в господарському обороті. На етапі створення даний капітал формується за рахунок внесків членів кооперативу, у подальшому його поповнення здійснюється за рахунок прибутку кооперативу. Одержання прибутку організацією у формі кооперативу необхідно, насамперед, для за-

доволення потреб її членів, на відміну від комерційних організацій, яким прибуток потрібний «заради прибутку». Кооператив «не тільки не стремиться к получению наибольшей прибыли на вложенный капитал, но стремится к обратному – возможному уменьшению прибыли» [3, с.69], використовуючи її для збереження платоспроможності та зміцнення свого фінансового становища. Безсумнівним достоїнством визначення, запропонованого М. Туган-Барановським, є те, що він одним з перших у вітчизняній літературі визначив кооператив саме як добровільне об'єднання осіб, тобто вказав на необхідність створення кооперативів у нормативно-явочному, а не дозвільному порядку. Автор поділяє думку М. Туган-Барановського, що однією з основних цілей діяльності кооперативу є задоволення інтересів його членів, частина яких завжди має ярко виражений майновий характер.

Ще більший елемент ідеології несе в собі визначення К. Пажитнова, відповідно до якого кооператив – «это такое добровольческое соединение нескольких лиц, которое имеет своей целью совместными усилиями бороться с эксплуатацией со стороны капитала и улучшить положение своих членов и процесс производства, обмена или распределения хозяйственных благ, т. е. как производителей, потребителей или продавцов рабочей силы» [4, с.37]. За цим визначенням кооператив справляє враження не стільки господарської, скільки політичної, громадської організації.

На захист вищенаведених визначень можна додати, що наприкінці ХІХ – початку ХХ ст.ст. кооперативний рух за своєю природою дійсно був рухом суспільним, ярко виражене ідеологічне забарвлення він одержав революційних подій 1917 р. Безсумнівним достоїнством висловлень М. Туган-Барановського і К. Пажитнова можна вважати й те, що більшість формулювань кооперативу, які у подальшому наводилися у науковій літературі, або повторювали й доповнювали їхні визначення або намагалися об'єднати їхні ідеї в одну формулу.

Так, І. Антропов багато в чому вторить М. Туган-Барановському: «...с точки зрения

догматики західноєвропейського законного права, кооперативное товарищество есть добровольное на равных правах соединение лиц с переменным составом и капиталом в целях содействия хозяйственному благосостоянию его членов путем общих трудовых и имущественных затрат» [5, с.9]. Очевидно, за основу свого визначення І.Антропов взяв дефініцію зі ст.1 Положення про кооперативні товариства і їх спілки, затвердженого Тимчасовим урядом 20.03.1917 р., відповідно до якої кооперативним товариством визнавалося товариство з перемінним складом і капіталом, яке, діючи під особливою фірмою, мало на меті сприяти матеріальному й духовному добробуту своїх членів шляхом спільної організації різного роду господарських підприємств або праці своїх членів [6]. Безсумнівною перевагою даного визначення є те, що кооператив розглядається в ньому як організаційно-правова форма юридичної особи (товариство).

Серед визначень поняття кооперативу, що пропонувалося російськими та вітчизняними вченими у 1920–1930 рр., слід відзначити позицію Є. Штанделя, на думку якого, у цивільному обігу, поряд із фізичними особами, беруть участь і об'єднання приватних осіб – приватні юридичні особи. До них, серед інших, належать кооперативні товариства і товариства цивільні. Кооперативні товариства, як і товариства цивільні, вирішують господарські завдання (провадять господарську роботу: торговельну, промислову та ін.), але кооперативні товариства здійснюють ті завдання особливою кооперативною соціалістичною методою, а тому не прагнуть добувати своїм членам прибутків для товаришів, тим часом як цивільні товариства своїм основним завданням мають саме отримання прибутку для товаришів, а тому ї належать до категорії організацій капіталістичного типу [7, с.23]. Є. Штандель визначав кооператив як товариство з мінливим складом членів і з мінливим капіталом, товариство, що створюється для організації господарської діяльності чи праці своїх членів на засадах взаємодопомоги, самодіяльності та самоврядування і має на меті

задовольняти матеріальні потреби своїх членів, сприяти їх культурному розвитку [7, с.30]. У порівнянні з попередніми дефініціями визначення Є. Штанделя вирізняється певною новизною, а саме автор у якості однієї з ознак кооперативу вводить сприяння культурному розвитку його членів.

Подібним образом визначали кооператив А. Терехов і Л. Поволоцький, на думку останнього кооперативами визнаються добровільні об'єднання осіб з перемінним складом і матеріальними засобами, які організують господарську діяльність чи працю своїх членів на засадах взаємодопомоги, на основі рівності прав членів в управлінні, і мають метою сприяння їх матеріальному добробуту і культурно-суспільному розвитку, діють на основі зареєстрованих у відповідних органах статутів [8, с.104]. А. Терехов визнавав кооперативом добровільне об'єднання осіб з перемінним складом і капіталом, що має на меті задоволення матеріальних і культурних потреб своїх членів шляхом спільної організації господарських підприємств або праці своїх членів на засадах самоуправління і суспільної солідарності і, як член всієї кооперації, бере участь у перебудові суспільства на соціалістичних засадах [9, с.178].

Г. Колоножников підійшов до розуміння кооперативу через характеристику системи його ознак. Так, кооперативне товариство, у його розумінні, – це 1) об'єднання, 2) під особливою фірмою, 3) невизначеної кількості, 4) осіб, 5) які вільно вступають і виходять з нього для досягнення ними, 6) у якості самостійної юридичної особи, 7) створеної на засадах рівності й самоврядування, 8) з метою зміцнення і взаємодопомоги їхнім трудовим господарствам, 9) шляхом поєднання їх загальних зусиль, 10) у сфері кредиту, споживання і виробництва, а також 11) ведення культурно-просвітньої роботи [8, с.131]. Серед переваг цього визначення слід відмітити, поперше, актуальність у період НЕПу розуміння кооперативу як самостійної юридичної особи, створеної на засадах самоврядування; по-друге, невдале поняття «змінний (перемін-

ний) склад» тут замінено на «невизначену кількість осіб», завдяки чому не виникає відчуття постійної «плинності кадрів» кооперативу, при цьому максимальне число його членів не обмежено; і останнє, вказівка на «об'єднання осіб» акцентує увагу на тому, що в кооперативі переважне значення має людина, а не капітал.

Слід зазначити, що більшість вищенаведених думок з приводу визначення кооперативу не виходили за рамки сформованих у дореволюційний час уявлень про кооперацію і тією чи іншою мірою відображали офіційну позицію радянської держави у 20–30-ті роки. Зокрема, аналіз норм Постанови ЦВК СРСР і СНК СРСР від 22.08.1924 р. «Про сільськогосподарську кооперацію» [10] і Положення про промислову кооперацію, затвердженого Постановою ВІК РСФР і СНК РСФР від 11.06.1928 р. [11], дозволяє виділити наступні ознаки, що є загальними для будь-якого кооперативу: добровільність виникнення кооперативних організацій; добровільність членства; змінність особового складу і матеріальних засобів; метод діяльності, заснований на взаємодопомозі й самодіяльності; заснована на принципах виборності й самоврядування організація управління; переслідування в діяльності не тільки господарських, а й культурно-суспільних цілей; поняття кооперативу як господарського суб'єкта, тобто організації, що переслідує, у першу чергу, господарські і лише потім, у зв'язку з ними, культурно-суспільні цілі.

Не змінилося, у порівнянні з дореволюційним, розуміння кооперативу, що міститься в ст.5 Закону СРСР від 26.03.1988 р. «Про кооперацію в СРСР» [12], відповідно до якого кооперативом визнається суспільна (у наступних редакціях закону прикметник «суспільна» було виключено) організація громадян, які добровільно об'єдналися на основі членства для спільного ведення господарської та іншої діяльності на базі належного йому на праві власності, орендованого або наданого у безплатне користування майна, самостійності, самоврядування і самофінансування, а також

матеріальної зацікавленості членів кооперативу та найбільш повного поєднання їх інтересів з інтересами колективу та суспільства. Варто зауважити, що в цьому формулюванні не реалізовані ознаки кооперативу як організаційно-правової форми ведення спільної господарської діяльності.

Поняття «кооператив» є загальним, а поняття «виробничий кооператив» – спеціальним, тому легальне визначення основної правової категорії даного дослідження повинно включати суттєві ознаки, що є характерними для родового та видового поняття, та спеціальні ознаки, що відображають суть певного правового явища. У доктрині права існує безліч поглядів стосовно визначення терміна «кооператив» та характеристики його ознак. В основі цих позицій – інтерес науковця до проявів сутності кооперативів. Як нам здається, всі позиції мають або чисто економічне або правове спрямування. Безумовно, є спроби поєднати ці два напрямки. Наприклад, М.І. Клеандров вважає кооперативом організацію, яка заснована на кооперативній формі власності та створена для здійснення господарської діяльності членів – пайщиків [13, с.5]. Довідкова література містить подібні визначення. Так, в Українській радянській енциклопедії кооператив визначається як добровільне об'єднання людей, які на пайових засадах спільно займаються певним видом господарської діяльності [14, с.257]. В іншому виданні кооператив трактується як юридично оформлена форма організованої, добровільної діяльності людей, які спільно беруть участь у господарській діяльності, мають рівні права при обговоренні питань на зборах, а також право на відповідну їх трудовому внеску чи долю паю в прибутках кооперативу [15, с.324].

Кожне з наведених понять характеризує кооператив з одного або іншого боку, і тому так чи інакше має цінність для формування позиції щодо їх місця та ролі в системі суб'єктів господарювання. На підставі наведеного логічно допустити необхідність прийняття в Україні законодавчого нормативного

акта про виробничу кооперацію, який містив би вичерпну термінологію у сфері регулювання означених кооперативних відносин.

Сучасна правова наука не стоїть осторонь від досліджуваної проблематики і пропонує нові визначення виробничого кооперативу. Так, зокрема, І. Кучеренко [16, с.144–146] розкриває зміст цього поняття через термін «товариство». На її думку, виробничий кооператив – це товариство, члени якого беруть трудову або іншу участь у діяльності кооперативу, є власниками паю та розпоряджуються ним, мають право залежно від участі у кооперативі отримувати прибуток і несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями кооперативу. Аргументує вона свою позицію тим, що ЦК України відносить виробничі кооперативи до підприємницьких товариств. Якщо, ЦК проведена певна класифікація юридичних осіб приватного права та виділена така організаційно-правова форма, як товариство, при розкритті поняття будь-якого виду потрібно використовувати єдину термінологію. Тому, на думку І. Кучеренко, виробничий кооператив – це «не добровільне об'єднання», а товариство.

Схожу позицію займає Р. Мавліханова [17, с.15], яка визначає виробничий кооператив як засноване на добровільному членстві й обов'язковій трудовій участі товариство для здійснення підприємницької діяльності.

З цією точкою зору не можливо погодитись, адже поділ юридичних осіб на підприємницькі та непідприємницькі товариства здійснюється ЦК України за критерієм мети їх діяльності, при цьому зазначається, що підприємницькі і непідприємницькі товариства мають свої різновиди організаційно-правових форм [18, с.57]. Тому підприємницьке товариство не слід вважати організаційно-правовою формою, це більш загальна назва великої групи юридичних осіб, що здійснюють діяльність з метою отримання прибутку для наступного розподілу його між учасниками. Також не слід ототожнювати господарські товариства і виробничі кооперативи. Висновок Р. Мавліханової [17, с.14] про те, що якщо положення

ГК України і Закону України «Про кооперацію» не відповідають положенням ЦК України, то їх обов'язково необхідно змінити на користь останнього, теж не є переконливим.

Найбільш вдалим, на нашу думку, є визначення О. Вінник [19, с.145], яка розглядає виробничий кооператив як господарську організацію корпоративного типу, що створюється на добровільних засадах громадянами для спільного здійснення господарської (виробничої) діяльності з метою отримання доходу та діє на підставі статуту, на засадах членства, обов'язкової трудової участі в його діяльності, самоуправління, самофінансування. Але з точки зору правозастосування це визначення не є достатньо ємким.

Аналізуючи визначення поняття «кооператив», слід згадати досвід Європейського Союзу у цій сфері, зокрема ухвалені Європейським Парламентом резолюції від 13.04.1983 р. про кооперативи в європейській спільноті. Заслуговує на увагу визначення кооперативу, що міститься у Регламенті Ради (ЄС) № 1435/2003 від 22.07.2003 р. про статут Європейського кооперативного товариства [20], відповідно до якого кооперативи є переважно групами фізичних або юридичних осіб з особливими принципами функціонування, що відрізняє їх від інших економічних суб'єктів. Це, передусім, принципи демократичної структури та контролю, розподілу прибутку за фінансовий рік на справедливій основі. Особливі принципи передбачають, зокрема, принцип примату особи, відображений в особливих правилах членства, виходу та виключення, коли встановлюється правило «один член – один голос», правом голосу наділяється особа з урахуванням того, що члени не мають будь-яких прав на використання активів кооперативу. Крім того, кооперативи мають пайовий капітал.

Для більш повного розуміння сутності виробничих кооперативів, проаналізуємо їх визначення, що міститься в нормативно-правових актах інших країн. Так, ст.1 Закону Російської Федерації «Про виробничі кооперативи» від 08.05.1996 р. встановлює, що вироб-

ничим кооперативом (артіллю) визнається добровільне об'єднання громадян, створене на основі членства для спільної виробничої та іншої господарської діяльності, що базується на їх особистій трудовій та іншій участі та об'єднанні його членами (учасниками) майнових (пайових) внесків, при їх особистій обмеженій субсидіарній відповідальності по зобов'язанням кооперативної організації [21]. Законом Російської Федерації «Про сільськогосподарську кооперацію» від 08.12.1995 р. (статті 3, 13) інша, ніж особиста трудова участь у діяльності сільськогосподарських виробничих кооперативів виключається [22]. Схоже визначення міститься й у ст.1 Закону Республіки Казахстан «Про виробничий кооператив» від 05.10.1995 р., з тією відмінністю, що в ньому виробничий кооператив створюється лише для здійснення підприємницької діяльності. Заслуговує на увагу правова конструкція, що міститься у Законі Республіки Молдова «Про підприємницькі кооперативи». Так, відповідно до ст.5 цього Закону кооператив є комерційною організацією (підприємством) із статусом юридичної особи, члени якої є юридичними та/або фізичними особами, які здійснюють підприємницьку діяльність [23, с.90]. Таке визначення, до речі, дуже нагадує визначення повного товариства у національному законодавстві. Мета кооперативу за законодавством Молдови полягає у сприянні отриманню прибутку його членами (в українському законі – це задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативу). Крім того, однією із особливостей вищезгаданої статті є й те, що кооператив повинен мати у складі не менше п'яти юридичних та/або фізичних осіб; якщо ця умова не виконується, то такий кооператив має бути ліквідований. На відміну від законодавства Молдови, Закон України «Про кооперацію» зменшив кількість членів до трьох і не містить санкцій за порушення такої норми. Схожу норму містить Закон Федеративної Республіки Німеччина «Про виробничі та господарські кооперативи» від 01.05.1889 р. [24, с.530], який передбачає кількість членів кооперативу не менше трьох.

Корпоративна природа кооперативів призводить до того, що інколи їх ототожнюють із товариствами з обмеженою відповідальністю. Тому сприяє поява квазіорганізаційних форм підприємництва, внутрішній перехід від кооперативних засад організації виробничої діяльності до загально товариських. Більш того, формальне віднесення виробничих кооперативів до підприємницьких товариств ЦК України тому лише сприяє.

Варто пам'ятати, що кооперативи, на відміну від господарських товариств, засновані на членстві та особистій праці самого члена кооперативу, в той час як володіння долею капіталу у статутних господарських товариствах взагалі не вимагає обов'язкової трудової участі. Можна також зазначити, що найбільш подібними до цієї вимоги є повне товариство, але для нього не передбачено заснування статутного фонду. Крім того, сутність кооперації пов'язана не тільки з досягненням комерційної мети і отриманням прибутку кооперативом у цілому та кожним його членом зокрема, але в досягненні інших економічних і соціальних цілей. Не менш важливо, що виробничий кооператив є більш відкритою організаційно-правовою формою господарської діяльності. Він розрахований на дрібне та мале підприємництво, в той час як акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю – на середній бізнес.

Варто погодитися з точкою зору А. Бикова і С. Кареліної, що виробничий кооператив є унікальною організаційно-правовою формою підприємницької діяльності; ця унікальність полягає у тому, що виробничий кооператив органічно поєднує в собі такий обсяг прав, свобод та інтересів громадянина, який не властивий ніякій іншій організаційно-правовій формі підприємництва; він одночасно є формою реалізації громадянином наступних конституційних прав: права на об'єднання; права на вільне використання свого майна для підприємницької діяльності; права володіти, користуватися й розпоряджатися майном спільно з іншими особами; права на вільне використання своїх здібностей для підприєм-

ницької діяльності; права на працю, свободу вибору роду діяльності і професії [25, с.28].

З цього випливає специфічна особливість виробничого кооперативу, який як підприємницька структура одночасно є формою поєднання капіталу, осіб та їх праці на основі членства. По суті, виробничий кооператив є втіленням ідей про самоуправління працівників. Саме організаційно-правова форма кооперативу найбільшою мірою сприяє підвищенню ролі людини в процесі виробництва – основному напрямку сучасних форм і методів управління, в центрі уваги яких знаходиться людина як центр виробництва. Творча активність працівника, його зацікавленість у результатах праці є нині однією з головних умов розвитку й процвітання компаній у конкурентному світі. При цьому режим підприємницької діяльності повинен бути підпорядкований не тільки отриманню найбільшого прибутку, але й задоволенню суспільних інтересів, загальному добробуту. У зв'язку із цим варто помітити, що виробничі кооперативи як ніхто інший вписуються в рамки цих вимог соціалізації економіки. Пояснюється це тим, що виробничий кооператив являє собою кооперативну форму господарювання із соціальною спрямованістю, причому, з огляду на сучасні соціально-економічні тенденції, оптимальну форму господарювання.

Іншою особливістю виробничих кооперативів як учасників підприємницької діяльності є те, що прибуток для них, насамперед, є джерелом капіталовкладень для подальшого розширення виробництва з метою сприяння господарської діяльності своїх членів. Закон ФРН «Про виробничі та господарські кооперативи», до речі, прямо передбачає в якості однієї із цілей діяльності кооперативу сприяння господарської діяльності всіх його членів. Внесення кооперативу до кооперативного реєстру у випадку відсутності в його уставі зазначеної мети, вираженої в ясній і чіткій формі, забороняється [24, с.530].

Прагнучи не до максимального прибутку, а до найбільш повного забезпечення господарських й соціальних потреб своїх членів, ко-

оперативи часто займаються малорентабельними або навіть нерентабельними видами діяльності, які неприйнятні для інших підприємців, але надзвичайно важливі для самого кооперативу в особі його членів. В той же час саме прибуток, який одержує кооператив у процесі здійснення підприємницької діяльності, дозволяє задовольняти потреби своїх членів в найбільш повному обсязі. Інакше кажучи, націленість діяльності кооперативу на отримання прибутку коригується потребами його членів.

Отже, можна виділити наступні основні ознаки, що відрізняють виробничий кооператив від інших суб'єктів господарювання:

1) основною метою створення виробничого кооперативу є задоволення матеріальних, соціальних та інших потреб його членів;

2) виробничий кооператив є добровільним об'єднанням на основі членства переважно громадян для спільної господарської діяльності (членство тут виступає організаційною основою формування кооперативу).

Історично кооперативи існували як форма об'єднання, насамперед, людей, а не капіталів. У теперішній час, як правильно відмічено в літературі, вони є об'єднанням як праці (осіб), так і капіталу [25, с.32]. Наявність власного капіталу, відособленого від капіталу його учасників, по суті, є одним з найважливіших ознак кооперативу як юридичної особи. У той же час найважливішою якістю кооперативу є перенесення уваги з інтересів капіталу на інтереси членів кооперативу;

3) член виробничого кооперативу зобов'язаний приймати особисту трудову участь у діяльності кооперативу;

4) особлива, у порівнянні з іншими організаційно-правовими формами, демократичність кооперативних правовідносин, що проявляється у двох аспектах.

По-перше, всі члени кооперативу володіють одним голосом при прийнятті рішень на загальних зборах членів кооперативу, незалежно від розміру паю, що є основною ознакою, яка відрізняє кооператив від господарських товариств. По-друге, при розподілі прибутку

між членами кооперативу перевага віддається участі членів у виробничій та іншій господарській діяльності кооперативу, ніж участі у формуванні його майнової бази. Також законом встановлено обмеження щодо розподілу доходу між членами виробничого кооперативу, а саме загальна сума виплат на паї не може перевищувати 20 % доходу, визначеному до розподілу (ст.26 [26]);

5) майновий обов'язок членів кооперативу складається з участі у формуванні неподільного, пайового та інших майнових фондів кооперативу у розмірі та порядку, визначеному статутом кооперативу.

Спираючись на легальне визначення виробничого кооперативу у Господарському кодексі України, беручи до уваги вищенаведені відмінні ознаки цієї організаційно-правової форми, а також з урахуванням зарубіжного досвіду регулювання правовідносин у цій сфері пропонуємо уточнити визначення виробничого кооперативу у ГК України з урахуванням виключення з його характеристики наступних ознак: «об'єднання майнових пайових внесків», «розподілу доходу між членами кооперативу відповідно до їх участі у його діяльності» та уточнення ознаки «участі в управлінні підприємством» як «самоврядування». Таким чином, під виробничим кооперативом слід розуміти добровільне об'єднання громадян з метою спільного ведення виробничої або іншої господарської діяльності, що створюється на засадах членства, самоврядування та особистій трудовій участі для задоволення економічних, соціальних та інших потреб його членів.

Варто зазначити, що здійсненню кооперативами господарської діяльності повинна сприяти підтримка з боку держави. Ця підтримка повинна виражатися як у формі надання кооперативам пільгового режиму, так й у формі системного регулювання їхньої діяльності. «Підвищення підприємницьких та юридичних шансів виробничих кооперативів у ринковій економіці ставить у кінцевому підсумку перед кооперативним законодавством нові вимоги. Тому викликає здивування, що

законодавець постійно модернізує головним чином тільки акціонерне право, пристосовуючи його до нових умов. Кооперативне ж право практично залишається в незмінному стані. Якщо ж ми прагнемо розробити більш стабільну правову форму кооперативів взагалі, і виробничих кооперативів зокрема, то від законодавця обов'язково варто вимагати привести їхню законодавчу базу у відповідність із вимогами часу, зробити її більш зрозумілою та привабливою для споживача» [27, с.100]. Ці слова німецьких юристів, висловлені на адресу німецького кооперативного законодавства, актуальні і для України.

Таким чином, виникає потреба реанімувати кооперативну ідею і виробничу кооперацію зокрема. За допомогою приватноправових засобів це може відбутися двома шляхами: запозичення передового досвіду, сталого і виправданого практикою механізму регулювання їх діяльності або вироблення власного підходу. Вважаємо, що перший шлях є найбільш виправданим і може здійснюватися на засадах адаптації національного кооперативного законодавства до вимог законодавства Європейського Союзу про компанії.

З метою запобігання розвитку негативних тенденцій у господарсько-правовому забезпеченні статусу та діяльності виробничих кооперативів: узгодити термінологію про виробничі кооперативи Цивільного і Господарського кодексів України та Закону України «Про кооперацію», взявши за основу термінологію Господарського кодексу, предметом регулювання якого є господарські відносини, що виникають в процесі організації та здійснення господарської діяльності, і учасником яких є виробничий кооператив; розробити та прийняти спеціальний закон про виробничу кооперацію, як це зроблено у багатьох країнах Європи та світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загнітко О. Кооперативи як суб'єкти господарювання / О. Загнітко, В. Малига // Підприємство, господарство і право. – 2004. – № 11. – С. 103–109.

2. Туган-Барановский М. И. Экономическая природа кооперативов и их классификация / М. И. Туган-Барановский. – М., 1906. – Т. 1. – 236 с.
3. Туган-Барановский М. И. Социальные основы кооперации / М. И. Туган-Барановский ; предисл., коммент.: Л. А. Булочкина, Г. Н. Сорвина, Т. П. Субботина. – М. : Экономика, 1989. – 496 с.
4. Пажитнов К. А. Основы кооперативизма / К. А. Пажитнов. – 2-е изд., доп. – М. : Кооператив. изд-во, 1917. – 172 с.
5. Антропов И. А. Лекции по русскому кооперативному праву / И. А. Антропов. – Казань, 1918. – 131 с.
6. Постановление Временного правительства «О кооперативных товариществах и их союзах» : от 20.03.1917 г. // Сборник Постановлений и Декретов по кооперации. – М. : СВКС, 1919. – С. 23–38.
7. Штандель Э. Курс Радянського кооперативного права / Э. Штандель. – Х., 1926. – 69 с.
8. Поволоцкий Л. Основные начала кооперативного права СССР / Л. Поволоцкий. – Л., 1925. – 341 с.
9. Терехов А. Советское кооперативное право / А. Терехов. – К., 1924. – 232 с.
10. Постановление ЦИК СССР и СНК СССР «О сельскохозяйственной кооперации» : от 22.08.1924 г. // Собрание законодательства СССР. – 1924. – № 5. – Ст. 61.
11. Положение о промысловой кооперации / утв. Постановлением ВЦИК РСФСР и СНК РСФСР : от 11.06.1928 г. // Известия ЦИК. – 1928. – 27 июля. – № 173.
12. Закон СССР «О кооперации в СССР» : от 26.05.1988 г. // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1988. – № 22. – Ст. 355.
13. Клеандров М. И. Правовые основы деятельности потребительской кооперации / М. И. Клеандров. – М. : Экономика, 1980. – 163 с.
14. Українська радянська енциклопедія. Т. 1. – Вид. 2-ге. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1974. – 870 с.
15. Советский энциклопедический словарь. – Изд. 4-ое, испр. и доп. – М. : Сов. энцикл., 1989. – 1632 с.
16. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права : монографія / І. М. Кучеренко. – К. : ДП Юрид. вид-во «Аста», 2004. – 328 с.
17. Мавліханова Р. В. Виробничі кооперації як суб'єкти цивільного права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец.: 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Р. В. Мавліханова ; Нац. ун-т внутрішніх справ. – Х., 2005. – 19 с.
18. Цивільний кодекс України: Коментар / за заг. ред. Харітонова Є. О., Калітенко О. М. – Х. : Одісей, 2003. – 856 с.
19. Вінник О. М. Інвестиційне право / О. М. Вінник. – К., 2005. – 568 с.
20. Регламенті Ради (ЄС) про статут Європейського кооперативного товариства (ЄКТ) : від 22.07.2003 р., № 1435/2003 // Офіційний вісник Європейського Союзу L 27. – 18.08.2003.
21. Закон Российской Федерации «О производственных кооперативах» : от 8.05.1996 г. // СЗ РФ. – 1996. – № 20. – Ст. 2321.
22. Закон Российской Федерации «О сельскохозяйственной кооперации» : от 8.12.1995 г. // СЗ РФ. – 1995. – № 50. – Ст. 4870.
23. Похиленко І. Поняття виробничого кооперативу як організаційно-правової форми суб'єктів малого підприємництва / І. Похиленко // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 3. – С. 89–92.
24. Торговое уложение Германии. Закон об акционерных обществах. Закон об обществах с ограниченной ответственностью. Закон о производственных и хозяйственных кооперативах / сост. В. Бергманн ; пер. с нем. – 2-е изд., перераб. Серия «Германские и европейские законы». – М. : Волтер Клувер, 2009. – 632 с.
25. Быков А. Г. Кооперативы в структуре рынка (проблемы правового регулирования) / А. Г. Быков, С. А. Карелина ; отв. ред. А. Г. Быков // Труды юрид. фак. каф. предпринимательского права. – М. : Ассоциация «Гуманитарное знание», 1994. – Вып. 1. – 43 с.
26. Закон України «Про кооперацію» : від 10.07.2003 р., № 1087-IV // ВВР України. – 2004. – № 5. – Ст. 35.

27. Михель К. Производственные кооперативы в рыночной экономике / К. Михель, Р. Штединг // Хозяйство и право. – 1994. – № 12. – С. 97–110.

Коверзнев В. О. Загальна характеристика господарсько-правового забезпечення діяльності виробничих кооперативів / В. О. Коверзнев // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 376–385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11kvodyk.pdf>

Здійснено загальний аналіз законодавства, що регулює діяльність виробничих кооперативів; запропоновано авторське визначення виробничого кооперативу; визначено правові заходи запобігання розвитку негативних тенденцій у діяльності виробничих кооперативів.

Коверзнев В.А. Общая характеристика хозяйственного правового обеспечения деятельности производственных кооперативов

Проведен анализ законодательства, которое регулирует деятельность производственных кооперативов; предложено авторское определение производственного кооператива; определены меры предупреждения развития негативных тенденций деятельности производственных кооперативов.

Koverznev V.A. Total Characteristic of Economic Legal Provision of Activity of Producer Cooperatives

The analysis of the legislation that regulates the activity of the manufacturing cooperatives is made in the article of Vadym Koverznev and the author's definition of the manufacturing cooperative is proposed, the preventive ways of the development of the negative tendencies in the activity of the manufacturing cooperatives are determined in it.

Форум права ФОР